

Kratek pregled znanstvenega opusa Antona Trstenjaka

JANEK MUSEK

Povzetek

V enkratnem znanstvenem opusu Antona Trstenjaka najdemo dela s psihološko, teološko, filozofsko in antropološko vsebino. Ta dela bi lahko razdelili v nekaj pomembnih skupin: 1. dela, ki govorijo o rezultatih specialnih psiholoških raziskav (npr. s področja psihologije barv, s področja osebnostne diagnostike, osebnostnega razvoja in njegovih motenj, osebnostne zrelosti in medosebnih odnosov), 2. dela s širšo osebnostno tematiko; 3. sintezna dela s posameznih področij psihologije in sorodnih ved (pastoralne psihologije, psihologije dela, ekološke psihologije, ekonomske psihologije, kognitivne psihologije, psihologije ustvarjalnost in psiholingvistike), 4. filozofska dela, 5. teološka dela, 6. integralna psihološko - filozofsko - antropološka dela (antropološke sinteze, ki pomenijo vrhunec Trstenjakovega dela), 7. dela o psiholoških značilnostih Slovencev in 8. poljudna dela s psihološko, teološko in antropološko vsebino.

V letu 1996 umrla akademik prof. dr. Anton Trstenjak bo zagotovo zapisan v zgodovini svetovne in slovenske znanosti kot eden najpomembnejših ustvarjalcev 20. stoletja. V svojem 65 let trajajočem, torej izjemno dolgem in plodnem ustvarjalnem znanstvenem delovanju je objavil preko 500 enot, od tega preko 70 knjižnih izdaj, 325 člankov in 45 recenzij. Veliko tega dela je bilo objavljeno tudi zunaj meja domovine in to v različnih jezikih ter okoljih (nemško, italijansko, angleško, francosko, češko, hrvaško, srbsko). Zanimivo je, da je več kot polovica tega impozantnega opusa nastala v zadnjih tridesetih letih, torej v času, ko je pokojni akademik že prestopil šestdeset let. Bil pa je delaven dobesedno do zadnjih dni.

Trstenjakovo psihološko, teološko, filozofsko in antropološko delo je izredno razvejano. Daleč največji del Trstenjakove bibliografije gotovo zavzemajo psihološki prispevki, ki jih je začel pisati in objavljati kmalu po dokončanem drugem doktoratu v letu 1933. Toda mnoga njegova dela, ki so morda prvenstveno psihološka, presegajo prostor določene znanosti in se lotevajo vprašanj, ki so transdisciplinarne narave. To pa ni nič presenetljivega, saj je njihova osrednja tematika človek. Vendar je tudi njegov ožji psihološki opus, tudi če ne upoštevamo psihološko antropološko ali psihološko filozofsko usmerjenih del, izjemen. Skoraj ni psihološkega področja ne discipline, ki je Trstenjak v svojih delih ne bi zajel. Mnogo je psiholoških panog in področij, kjer je opravil ne le vodilno, temveč tudi pionirsko delo pri nas, v Sloveniji, ponekod pa imamo lahko njegove prispevke za pionirske in vodilne tudi v svetovnem merilu.

Trstenjakovo psihološko delo lahko razčlenjujemo po več kriterijih in merilih. Pisal je znanstvene monografije, znanstvene članke in znanstvene recenzije, a mnogi ga morda bolj poznajo po številnih poljudnih delih. Po vsebini zajema njegov psihološki znanstveni opus razprave in druga dela s področja psihologije zaznavanja, psiho-diagnostike, psihologije osebnosti, klinične psihologije, socialne psihologije, psihologije dela, vzgojne psihologije, psiholingvistike, psihologije ustvarjalnosti, ekonomske psihologije, ekološke psihologije, politične psihologije in psihološke antropologije. Če bi skušal kljub nevarnosti, da poenostavljam, razvrstiti Trstenjakovo psihološko in

znanstveno delo v nekaj najpomembnejših kategorij, bi bile to predvsem naslednje kategorije:

1. raziskovalna dela s specialno psihološko tematiko,
2. dela s širšo osebnostno tematiko,
3. sintezna dela o posebnih psiholoških disciplinah,
4. filozofska dela,
5. teološka dela,
6. dela z integrirano psihološko, filozofsko, teološko in antropološko tematiko, 7. dela o narodnostnih značilnosti in narodnostnem značaju Slovencev in 8. poljudna dela s psihološko, teološko in antropološko tematiko.

V nadaljevanju bom skušal podati kratek in seveda nujno nepopoln pregled omenjenih kategorij Trstenjakovih del.

Raziskovalna dela s specialno psihološko tematiko. V prvo kategorijo sodijo Trstenjakova specialna raziskovanja, kjer je relativno zgodaj ustvaril dosežke, ki so pomembni v svetovnem merilu. To so zlasti raziskave na področju psihologije barv, kjer je prav kmalu dosegel vrhunske in v strokovnem znanstvenem svetu zelo odmevne dosežke. Objavljal jih je v povojnih letih, pretežno v obdobju med 1945 in 1952, pozneje pa jih je združeno objavil v knjigi *Človek in barve* (izšlo v letu 1978). Nadaljnja specialna področja Trstenjakovega dela predstavljajo raziskovanja emocij: tu je napisal več knjig in člankov, zlasti v petdesetih in šestdesetih letih.

Še obsežnejše je Trstenjakovo delo na področju raziskovanja osebnosti: osebnostne diagnostike, osebnostnega razvoja in njegovih motenj, osebnostne zrelosti in medosebnih odnosov. To delo pomeni nekako drugo veliko kategorijo Trstenjakovih psiholoških del. O psihodiagnostični tematiki je začel pisati pravzaprav že v predvojnih člankih v *Mladiki*, ostala pa mu je prav intimno blizu tudi naprej. Pri nas so posebno znane Trstenjakove razprave o grafologiji; to tematiko je pregledno strnil v knjigi *Človek in njegova pisava* (1985). Zanimiva je npr. raziskava Szondijevega testa in mnoge observacije o psihodiagnostiki v številnih drugih delih.

Dela s širšo osebnostno tematiko. Sploh je bila Trstenjaku zelo blizu problematika ugotavljanja in razreševanja psihičnih problemov, težav in motenj, torej problematika, ki je nekako v ospredju psihološkega svetovanja, klinične psihologije, psihoterapije in psihiatrije. Prav tem vprašanjem je posvetil številna dela od zgodnjih petdesetih let dalje (npr. odmevno delo *Človek v stiski*, 1960). Z njimi pa se seveda tesno povezujejo širša vprašanja, ki zadevajo problematiko oblikovanja človeka in njegove osebnosti, problematiko duševnega, duhovnega in osebnostnega razvoja, problematiko vzgoje, moralnega in etičnega oblikovanja. Ta vprašanja in problemi predstavljajo nekako prvo izhodišče za antropološko kategorijo Trstenjakovega znanstvenega opusa, ki je morda sploh najpomembnejša in najbolj značilna.

Sintezna dela o posebnih psiholoških disciplinah. Tu najdemo številna dela, v katerih se zrcalijo avtorjeve težnje po celostnem obravnavanju in povezovanju ustreznega področja ali panoge psihologije. Tako je Trstenjak z vpeljavo novih, aktualnih in ustvarjalno dodelanih psiholoških pogledov opravil pionirsko delo za celotno slovensko psihologijo na vrsti področij: poleg že omenjene in v ločene kategorije razvrščenih psihologije zaznavanja, osebnostne in klinične psihologije tudi na področju pastoralne psihologije, psihologije dela, ekološke psihologije, ekonomske psihologije, kognitivne psihologije, psihologije ustvarjalnosti in psiholingvistike. Na vsakem izmed teh področij je prispeval tako podrobnejše analize in razprave kot temeljna in povezovalna dela (med njimi npr. *Pastoralna psihologija*, 1946; *Psihologija dela*, 1951; *Psihologija ustvarjalnosti*, 1981; *Temeljni ekonomske psihologije*, 1982; *Ekološkapsihologija*, 1984; *Skozi prizmo besede*, 1989).

Psihološko filozofska, teološka dela in integracije psihološke, teološke, filozofske ter antropološke tematike. Vrhunski domet Trstenjakovega delaje prav gotovo zanj posebno značilna integracija psiholoških vprašanj na obče psihološki, filozofsko psihološki, teološki, antropološki in personološki ravni. Tudi s tega vidika je Trstenjakovo izjemno bogato, o čemer pričajo številne publikacije iz nekoliko poznejšega obdobja, zlasti od izida obeh delov Orisa sodobne psihologije (1969 in 1970). Oba dela te obsežne publikacije sodita v sam vrh prikazov sistematike celotne psihološke znanosti in predstavljata po vseh merilih enkratno delo. Med omenjenimi deli je vrsta člankov, ki govorijo o temeljnih vprašanih človekove eksistence in ki povezujejo psihološke, teološke, antropološke in filozofske poglede na to problematiko, seveda pa podaja avtor v njih predvsem svoja kritična dognanja ter zaključke. Vrhunec teh zastavkov psihološke in medznanstvene ter metaznanstvene integracije spoznanj o človeku predstavljajo velika dela *Problemi psihologije* (1976), *Človek bitje prihodnosti* (1985) in *Človek končno in neskončno bitje* (1988). Lahko jih označimo kot poskuse psihološko-antropološko-filozofsko-teološke sinteze spoznanj o človeku in ponovno ugotovimo, da jim komaj najdemo par v sodobni znanstveni literaturi. Pogojno bi lahko ta dela primerjali recimo z znanim delom Teilharda de Chardina in drugih vodilnih antropološko razmišljajočih mislecev našega in preteklega časa.

V novejšem času je ponovno uredil in preoblikoval svoje poglede na več pomembnih področjih človekove dejavnosti, o katerih je napisal več publikacij v zadnjih desetletjih; te poglede je sintetično prikazal v knjigah, kot sta npr. *Skozi prizmo besede* (1989) in *Za človeka gre* (1991). Lotil se je tudi znanstveno morda najzahtevnejših in najmanj oprijemljivih, duhovnih in celo transcendentnih vidikov človekove eksistence. Glede prvih se je v številnih delih, v nekaterih najnovejših pa še posebej zelo približal Frankovemu, logoterapevtskemu pogledu na vrednost in smiselnost življenja (Ljubzen, *žarišče družine*, 1995), v delu *Umrješ, da živiš* (1995) pa je psihološko razčlenil razsežnosti verskih in transcendentnih opcij človeške biti.

Posebej je treba omeniti tudi pomembno transdisciplinarno delo *Meje spoznanja* (1974), v katerem je akad. prof. dr. Anton Trstenjak kot iniciator in urednik s sodelavci z zelo različnih znanstvenih področij razpravljal o dometu in omejitvah človekovih znanstvenih prizadevanj v ključnih znanostih od matematike do psihologije.

Dela o značilnostih in nacionalnem značaju Slovencev. V pomembno kategorijo Trstenjakovega psihološkega ustvarjanja bi uvrstil dela, ki zadevajo nacionalne in regionalne značilnosti Slovencev. Nacionalne značilnosti in nacionalni značaj rojakov je Trstenjak raziskoval in opisoval s posebnim zanimanjem in naklonjenostjo. S svojimi raziskavami in ugotovitvami je tako opravil pionirsko delo tudi na področju psihološkega opisovanja Slovencev in njihovih narodnostnih ter regionalnih osebnostnih značilnosti (npr. *Misli o slovenskem človeku*, 1991; *Slovenska poštenost*, 1995).

Poljudno znanstvena dela. Širokem krogu bralcev so znana številna Trstenjakova poljudna in poljudno znanstvena dela, ki jih je napisal v svojem enkratnem in nepovnljivem razpoznavnem slogu. Znal je na sebi svojstven način poljudno in privlačno prikazati psihološke, antropološke in teološko-filozofske poglede na pomembna življenjska in bivanjska vprašanja (*Med ljudmi*, 1954; *Pota do človeka*, 1956; *Če bi še enkrat živel ali psihologija življenjske modrosti*, 1965; *Hoja za človekom*, 1968; *Človek samemu sebi*, 1971; *V znamenju človeka*, 1973; *Stara in nova podoba družine*, 1974; *Človek in sreča*, 1974, *Biti človek*, 1989 idr.). Kljub poljudnosti imajo tudi ta dela veliko strokovno vrednost, in nikakor tudi ne gre prezreti njihovega prosvetljalnega učinka na velik krog bralstva pri nas in na tujem. In čeprav zveni kakemu znanstveniku oznaka poljudnosti kar nekam pejorativno, imam vtis, da pri Trstenjakovih delih te kategorije ne gre za drugorazredno čtivo, tudi če jih presojava z znanstvenega vidika.

Bolj gre za genialno zmožnost prikazati temeljna vprašanja človekovega bivanja na način, ki je splošno razumljiv in na enako vrhunsko zmožnost, podati v tem duhu tudi odgovore in komentarje na ta vprašanja.

V svojih najpomembnejših delih je Anton Trstenjak posegel v razsežja, ki vsekakor presegajo meje monodisciplinarnega znanstvenega pristopa. Že psihologijo je zato pojmoval širše, kot jo običajno opredeljujemo: pomeni mu znanost o človeku v njegovi bivanjski, osebnostni in duhovni razsežnosti, v razsežnosti, ki je skoraj noben od sodobnikov pri nas in v svetu ni znal tako vsestransko in obenem globoko prikazati. Zato je danes težko in seveda tudi veliko prezgodaj ocenjevati Trstenjakovo delo, ki je izjemno kompleksno, bogato in ustvarjalno. Saj nam kaže več kot polstoletni razvoj evolucije avtorjevih pogledov, pogledov, ki temeljijo na polihistorični izobraženosti ter razgledanosti, na globoki strokovnosti, na izjemnem daru za znanstveno opažanje, na dosežkih in ugotovitvah lastnega in tujega znanstveno raziskovalnega dela, zlasti pa na izrednemu čutu za človeka in dragocenih življenjskih izkušnjah. A prav nazadnje povezuje vse Trstenjakovo delo predvsem iskanje resnice o človeku, ki jo avtor vidi kot nekaj globokega, nedokončnega in tudi znanosti ne povsem doumljivega - pa je prav zato in prav za znanost, psihološko pa še posebno, toliko večji izziv in toliko večja uganka.

Literatura

- Musek, J. Psihološka veda na Slovenskem. V: Informativni kulturološki zbornik. Ljubljana, Univerza v Ljubljani - Filozofska fakulteta, 1995, 185-195.
- Trstenjak, A. Pastoralna psihologija. Ljubljana, 1946 (izpopolnjena izdaja Celje, 1986).
- Trstenjak, A. Psihologija dela. Ljubljana, 1951.
- Trstenjak, A. Med ljudmi. Celje, 1954.
- Trstenjak, A. Pota do človeka. Celje, 1956.
- Trstenjak, A. Človek v stiski. Celje, 1960.
- Trstenjak, A. Če bi še enkrat živel ali psihologija življenjske modrosti. Celje, 1965.
- Trstenjak, A. Hoja za človekom. Celje, 1968.
- Trstenjak, A. Oris sodobne psihologije. I. del. Maribor, 1969.
- Trstenjak, A. Oris sodobne psihologije. II. del. Maribor, 1971.
- Trstenjak, A. Človek samemu sebi. Celje, 1971.
- Trstenjak, A. V znamenju človeka. Celje, 1973.
- Trstenjak, A. Stara in nova podoba družine. Celje, 1974.
- Trstenjak, A. Človek in sreča. Celje, 1974.
- Trstenjak, A. Problemi psihologije. Ljubljana, 1976.
- Trstenjak, A. Človek in barve. Ljubljana, 1978.
- Trstenjak, A. Psihologija ustvarjalnosti. Ljubljana, 1981.
- Trstenjak, A. Temelji ekonomske psihologije. Ljubljana, 1982.
- Trstenjak, A. Ekološka psihologija. Ljubljana, 1984.
- Trstenjak, A. Človek, bitje prihodnosti. Ljubljana, 1985.
- Trstenjak, A. Človek in njegova pisava. Ljubljana, 1985.
- Trstenjak, A. Človek, končno in neskončno bitje. Celje, 1988.
- Trstenjak, A. Skozi prizmo besede. Ljubljana, 1989.
- Trstenjak, A. Biti človek. Ljubljana, 1989.
- Trstenjak, A. Za človeka gre. Maribor, 1991.
- Trstenjak, A. Misli o slovenskem človeku. Ljubljana, 1991.
- Trstenjak, A. Umrješ, da živiš. Ljubljana, 1995.
- Trstenjak, A. Slovenska poštenost. Ljubljana, 1995.
- Trstenjak, A. Ljubezen, žarišče družine. Ljubljana, 1995.
- Trstenjak, A. (ur.). Meje spoznanja. Ljubljana, 1974.